

Məhərrəm Vəliyev⁴⁴
YUSİF MƏDDAHIN “VƏRQA VƏ GÜLŞAH” POEMASINDA
MÖHSÜN ŞAH OBRAZI HAQQINDA

Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin diqqət çəkən dövrlərindən biri XIII-XIV əsrlərdir. Məhz bu mərhələdə dövlətçilik ənənələrinin güclənməsi, elm və mədəniyyətin inkişafı ədəbiyyatın çiçəklənməsinə böyük təkan vermiş, onun müxtəlif istiqamətlərdə təkamülünə zəmin yaratmışdır. Bu mənada, XIII-XIV əsrlər Azərbaycanın ictimai-siyasi və fəlsəfi-ədəbi fikir tarixində yeni bir mərhələni təşkil edir. Prof. Ə.Səfərli bu dövrdə baş verən müsbət dəyişiklikləri - yenilikləri belə xarakterizə etmişdir: “Azərbaycan intibah mədəniyyəti xüsusən XIV əsrdə gur inkişaf yoluna qədəm qoydu. Elmin və mədəniyyətin başqa sahələrini bir kənara qoysaq, ədəbiyyat sahəsində intibah özünü daha aydın büruzə verirdi” (7, s. 201). Birinci növbədə, “bu elmi fikirlərlə razılaşmaq olarmı?” sualına cavab verməyi - bu gün ədəbiyyatşünaslıqda problem kimi görünən intibah məsələsinə qısaca da olsa, münasibət bildirməyi zəruri hesab edirik. Məlumdur ki, XII əsr Azərbaycan ədəbiyyatı, xüsusən, Nizami Gəncəvi yaradıcılığı çiçəklənmə dövrü kimi qəbul edilsə də, (anadilli əsərlərin olmaması baxımından) intibah prinsiplərinin əsas müddəalarına cavab vermir. Deməli, sözügedən məsələyə münasibət dəyişməlidir. Araşdırma mövzumuzdan bir qədər kənara çıxsaq da, qeyd etməliyik ki, bir xalqın milli ədəbiyyatının inkişafında hər mərhələyə intibah adını vermək elmi cəhətdən məqsədəuyğun deyil. Təəssüflər olsun ki, ədəbiyyat tariximizdə XVI, XVIII və XIX əsrlər intibah dövrü kimi səciyyələndirilir. Bu mənada ya ədəbiyyat tariximizdə bu məsələyə, ümumiyyətlə, toxunmağa ehtiyac yoxdur, ya da bu problem köklü şəkildə öz həllini tapmalıdır. Buna görə də şərti olaraq yuxarıda söylənilən mülahizəni (iradların çoxluğunu nəzərə alaraq) qəbul etməyi lazım bilirək və sözün əsl mənasında, bu mərhələdə ədəbiyyatımızın intibah prinsiplərinə uyğunluğunu söyləməkdən vaz keçmir, görkəmli alimin fikirlərini dəstəkləyirik. Çünki XIII-XIV əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatının inkişaf istiqamətlərinin müxtəlifliyi bunu bir daha sübut edir. Bu dövrdə anadilli yazılı ədəbiyyatın çeşidli formada yaranması və tərəqqisi, təsəvvüf ideyalarının ədəbiyyatda güclənməsi və N.Gəncəvi ədəbi məktəbinin davamçılarının yaradıcılığı və s. əsas göstəricilər fikirlərimizin təsdiqi üçün kifayətdir.

Bu dövrdə anadilli ədəbiyyatımızın yaranması və inkişafında lirik və epik janrdə yazılan əsərlərin meydana gəlməsi, bu əsərlərdə irəli sürülən ideyaların rəngarəngliyi xüsusilə diqqəti cəlb edir. İ.Həsənoğlu, Q.Bürhanəddin, İ.Nəsimi şeirlərində orta əsr insanını düşündürən problemlərin əks olunması, insana yeni münasibət, humanizm, vətənpərvərlik və xalqilik prinsiplərinin öz ifadəsini tapması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. XIII-XIV əsrlərdə təşəkkül dövrü keçirən Azərbaycan epik şeir nümunələrində: “Dastani-Əhməd Hərami”, Qul Əlinin “Qisseyi-Yusif”, Suli Fəqihin “Yusif və Züleyxa”, İsanın “Mehr və Vəfa”, Y.Məddahın “Vərqa və Gülşah” əsərlərində cəmiyyəti, insanı düşündürən, narahat edən məsələlərə toxunulur, saf, təmiz ilahi eşq, dostluq tərənnüm edilir, igidlik, bahadırılıq, ər və ərənlilik alqışlanır, zülm və ədalətsizlik, insanın mənəvi azadlığını məhdudlaşdıran adət-ənənələr tənqid edilir. Ədəbiyyat tariximizdə özünəməxsus dəyəri və əhəmiyyəti olan bu epik şeir nümunələri daim tədqiqatçıların diqqət mərkəzində olmuş və müxtəlif cəhətlərdən: ədəbiyyatşünaslıq, dilçilik və s. baxımından araşdırılmışdır. Epik şeirimizin bu örnəkləri içərisində maraqlı doğuran, müasir oxucunu düşündürən əsərlərdən biri də Yusif Məddahın “Vərqa və Gülşah” poemasıdır.

Məlumdur ki, bədii ədəbiyyatın əsas qayəsi insanın mənəvi paklığa yüksəlməsinə xidmət etməkdir. Bu baxımdan, təqribən yeddi əsr bundan əvvəl qələmə alınan poemanın yenidən - fərqli istiqamətlərdə araşdırılmasına ehtiyac duyulur. Bu o demək deyil ki, əsər indiyə kimi ciddi tədqiq olunmamışdır. Əksinə, istər Azərbaycanda (A.Rüstəmov, C.Qəhrəmanov, Z.Hacıyeva, T.Hacıyev, Ə.Səfərli, N.Xudiyev, Y.Babayev, A.Mirzəyev, Ç.Sadiqoğlu, M.Məmmədov, M.Vəliyev və b.), istərsə də digər ölkələrdə alimlər (F.Köprülü, İ.Hikmət, A.Karahan, N.S.Banarlı, A.S.Levənd, K.Köktəkin, F.Timurtaş, A.Çələbi və b.) əsərin müəllifi, yazılma tarixi, mövzu mənbəyi, dili və üslubu, xalq ədəbiyyatı ilə bağlılığı və digər məsələlər barəsində sanballı tədqiqatlar aparmışlar.

Mövcud ədəbiyyatlarda verilən məlumatlara görə, Yusif Məddahın həyatı barəsində məlumat yoxdur. Onun doğum və vəfat tarixi haqqında bilgi əldə edilməmişdir. Şairlə təqribən eyni zamanda yaşayan Şeyxoğlu Mustafa tərtib etdiyi iki təzkirəsində (“Kəzül-Kübərə” və “Məzəqqül-Ümərə”) şair barəsində ilk dəfə məlumat vermiş və onun adını *Yusif-Məddah* kimi göstərmişdir (8, s. 209). Qeyd edək ki, şairin özü barəsindəki bir çox məlumatlara “Vərqa və Gülşah” poemasında təsadüf olunur. Poemanın sonlarında bu ada təzkirələrdə qeyd olunduğu kimi rast gəlirik:

*Yusif-Məddahi biçarə anım,
Eşqi yolunda fəda eylə canım* (4, s. 181).

İrəli sürülən mülahizələrə görə, Yusif Məddahın həyatının bir hissəsi Azərbaycan və Şərqi Anadolu ilə bağlı olmuşdur. Azərbaycan ədəbiyyatının tədqiqində əvəzsiz xidmətləri olan, şairin “Vərqa və Gülşah” əsərini ilk dəfə çap etdirən İ.Hikmət ədibin Azərbaycanla bağlılığından söz açmış və sənətkarı xalq içərisində öz əsərlərini təbliğ edən bir dərviş kimi xarakterizə etmişdir (2, s. 207). Şairin özünün dərviş olduğunu bəyan etməsini poemanın aşağıdakı sətirlərindən də görə bilərik:

*Kim bu dərvişi dua ilə ana,
Rəhm etsün tanrı lütfindən ona* (4, s. 181).

⁴⁴ Bakı Dövlət Universiteti Dosent

Özünə “Məddah” (Allahı, peyğəmbəri və s. tərif edən; ravi, mərsiyəxan, qissəxan) təxəllüsünü götürən şair yaşadığı və gəzib-görüdüğü ərazilərdə (Azərbaycan, Konya, Sivas və b.) əsərlərini təbliğ etmiş və yaymışdır. Mövləvilik təriqətinə bağlı olan ədib təriqət ideyalarına sayğı göstərmiş, həmçinin Rumiyə rəğbətini də gizlətməmişdir:

*Övliyalər ulusu qütbi-cəhan,
Mövlanadur məsti həzrət bigüman* (4, s. 181).

Poemada “ey əxi” müraciəti də şairin əxi təşkilat üzvləri ilə yaxınlığının ifadəsidir:

*Hər biri ömründən on yil, ey əxi,
Baqi ömründən bana işbu yetər* (4, s. 181).

M əlum olduğu kimi, şairin yaşadığı dövrdə Anadoluda əxi ideyaları geniş yayılmışdır. Həmçinin XIII-XIV əsrlərdə Əxilik təşkilatı Mövləviliklə sıx təmasda olmuşdur (3, s. 12).

“Vərqa və Gülşah” əsəri ənənəvi mövzuda qələmə alınmışdır: yəni poemanın mövzusu ərəb ədəbiyyatı ilə bağlıdır. Əfsanənin Şərq ədəbiyyatında işlənmə tarixi XI əsrdən başlayır. XI əsrdə Əyyuqi “Vərqa və Gülşah” əfsanəsini ilk dəfə olaraq nəzmə çəkmişdir. Y.Məddah isə bu mövzunu 1368-1369-cu illərdə ana dilində qələmə almağa başladığını bildirmiş, poemanın yazılma tarixi və həcmi barəsində məlumat vermişdir:

*Yeddi yüz yetmiş yilindədir bu dəm,
Kim bunun tarixinə vurdum qədəm.
Bin yeddi yüz beyt olan bu dasitan,
İçə tolu dürr, cəvahir, ləli-kan* (4, s. 181).

Əsərin yazılma tarixi barəsində ədəbiyyatşünaslıqda bu gün də konkret mövqeyə rast gəlinmir. Belə ki, əsərin elmə məlum olan təqribən on əlyazması mövcuddur ki, bu əlyazmalar arasındakı fərqlər də əsərin yazıya alınma tarixinin müəyyənləşdirilməsini bir qədər çətinləşdirir. Poemanın 1342 və ya 1368-ci ildə yazılması ilə bağlı fikirlər də mübahisə doğurur. Ç.Sadiqoğlu əsərin yazılma tarixi haqqında söylənilən fikirlərin heç birini əsaslı hesab etmir və bu qənaətə gəlir ki, “Vərqa və Gülşah” əsərini təqribən 1310-cu ildən sonra qələmə aldığı (Y.Məddah - M. V.) güman etməyə şübhə yeri qoymur. Yusif Məddah poemanı 1310-1320-ci illər arasında – 60-70 yaş həddlərində yazıb-bitirmişdir” (1, s. 90). Göründüyü kimi, təkcə bu məsələnin deyil, ümumiyyətlə, Y.Məddahın həyatı, dünyagörüşü və bədii irsinin araşdırılmasına böyük ehtiyac vardır.

Bu fikri şairin “Vərqa və Gülşah” poeması barəsində də söyləmək olar. Aparılan tədqiqatlarda, əsasən, əsərin ideya-mövzu xüsusiyyətləri, obrazlar aləmi, bədii məziyyətləri və s. cəhətlərindən bəhs olunur. Məsələn, araşdırmalarda əsərin surətlər aləmindən danışılarkən poemanın əsas obrazlarından biri olan, süjet xəttinin inkişafını təmin edən *Möhsün şah* köməkçi obraz kimi təqdim olunur (5, s. 85-112). Halbuki bu obraz vasitəsilə sənətkar insanlara, hakimlərə iç dünyasından gələn fikirlərini diktə edir, cəmiyyətə olduqca vacib mesajlar ötürür. Böyük Nizaminin hakim və xalq münasibətləri haqqındakı ideyalarının geniş yayıldığı bir zamanda poemada ədalətli, humanist, xeyirxah, saf, təmiz, pak, vicdanlı, etiqadına sadıq, dəyərlı bir hakim - hökmdar obrazı oxucuya təqdim olunur. Bu, *anadilli ədəbiyyatımızda yaranan ilk müsbət hökmdar obrazı* kimi əhəmiyyətlidir. Əsərin poetik materialı onu deməyə əsas verir ki, Möhsün şah surəti intibah mədəniyyətinə xas olan əlamətləri özündə ehtiva edir. Onu da qeyd edək ki, orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatının öyrənilməsində akad. H.Araslıdan sonra əvəzsiz xidmətləri olan prof. Ə.Səfəri öz tədqiqatlarında bu obrazı Məsihinin eyniadlı əsərində yaratdığı Möhsün şah obrazı ilə müqayisədə təhlilə cəlb etmiş və maraqlı fikirlər irəli sürmüşdür. Ədəbiyyatşünas alim üstünlüyü Məsihinin yaratdığı Möhsün şah obrazına versə də, Y.Məddahın Möhsün surətini də dəyərləndirmişdir. Bu münasibətlə o yazmışdır: “Y.Məddah Möhsün şahı insanpərvər, ağıllı, ülvi hissləri duyan bir insan kimi təqdim etmişdir. Lakin onu bir hökmdar kimi səciyyələndirməmişdir” (6, s. 73). Təbii ki, alimin son mülahizələri ilə razılaşmaq çətinidir. Obrazın təhlilində bu məsələyə aydınlıq gətiriləcəkdir.

Müəllif Möhsün şah obrazını oxucuya əsərin üçüncü məclisinin sonunda təqdim edir:

*Şam elində var dəxi bir padişah,
Adı Möhsün kəndözi zərrin külah.
Təxt önündə otururdu şadükam,
Söylər idi mahrulardan kəlam* (4, s. 145).

Oxucu ilk baxışda bir çox əsərlərdə rastlaşdığı şah obrazı ilə qarşılaşdığını düşünür. Gözəlləri seyr edən Möhsün şah tacirin Gülşahı vəsf etməsindən sonra Gülşahı görmədən ona aşiq olur, onu əldə etmək üçün var-dövlətindən belə keçməyə qərar verir:

*Görmədin sevdi Məlik Möhsün anı,
Aşiq oldi bin könülü can ilə* (4, s. 146).

Gülşahı görmək üçün tacir libası geyinib yola çıxan Möhsün şah bir hökmdar kimi cəmiyyətin problemlərinə yaxşı bələd idi. İnsanların var-dövlətə olan həvəsini, onların tamah məqsədilə hər şeydən keçəcəklərini dərk edirdi. Bu səbəbdən özü ilə çoxlu hədiyyələr götürür, xeyirxah bir insan imici qazanmaq amacıyla hərəkətə keçir. Verdiyi hədiyyə və bəxşişlərlə əhali arasında nüfuz qazandıqdan sonra əsas hədəfinə doğru addımlar atır. Hətta Gülşahın başqası ilə nişanlı olduğunu bilə-bilə məqsədindən geri çəkilmir. Möhsün şah özünü təmiz, saf bir insan kimi təqdim edir:

*Bən yalunuzam kimsəm yoqdurur,
Malüm, əsbabüm, xəzinəm çoqdurur.
Nə atam, nə anam, var nə qövm,
Nə qəbiləm, nə xasimüm, qardaşım.
Lürf edib bəni oğulluğa qəbul,*

*Gər qılalar olubən, ölüncə qul,
Düniü gün xidmətlərində olubən,
Ömrüm olduğunca bunda biliövən,
Gər qəbul olur isə bu hacəriim* (4, s. 148).

Poetik mətn oxucuda hadisələrin sonrakı inkişafına marağı xeyli artırır. Oxucu əsərin bu mərhələsində Möhsün şahın xarakterini tam anlaya bilmir. Onun gözləri qarşısında Möhsün şah ikili münasibət formalaşır: Gülşahla ailə qurub onun valideynlərinə oğulluq etmək arzusunda olan böyük eşq fədaisi, digər tərəfdən məqsədinə çatmaq istəyən şah eqosu, şah düşüncəsi. Süjet xəttinin sonrakı inkişafı obrazın iç dünyasının açılmasına xidmət edir. Müəllif obrazı stabil şəkildə təqdim etmir: o, əsər boyu Möhsün şahı dinamik planda təsvir edir və onun digər rəqib-əşiqlərindən fərqləndiyini, özünəməxsusluğunu mərhələ-mərhələ oxucuya aşılamağa çalışır. Gülşahla ailə qurduqdan sonra o, özünün şah olduğunu etiraf edir və məmləkətinə dönmək üçün icazə istəyir:

*Bunlara aydur ki, Məlik Möhsün siz,
Sanmanız sizdən ki, tacir aldı qız.
Ya Bəni-Şeyda, bənəm sultani-Şəm,
Urulur növbət qapumda sübhü şəm* (4, s. 151)

Hökmdarlığı ilə qürur duyan Möhsün şah Gülşahla evləndikdən sonra tamamilə dəyişir, hökmranlıq, hakimlik, var-dövlət onu düşündürmür. O, mənəvi kamillik zirvəsinə doğru irəliləyir. Toy gecəsi Gülşahın onu yaxına buraxmaması, özünə qəsd etmək istəyi, Vərqaya olan sonsuz məhəbbəti Möhsün şahı sanki “yuxudan ayıldır”, onun həyata, cəmiyyətə, insanlara, ən əsası, sevən insanlara münasibətini dəyişdirir. Müəllif yaratdığı bu obrazla cəmiyyətin ədalətli hökmdar tərəfindən idarə olunması haqqında Nizami ideyalarına sadiqliyini sübut etməklə bərabər, daha da irəli addım atır, intibah ədəbiyyatı xüsusiyyətlərinə cavab verən ŞAH-İNSAN obrazı yaradır. Möhsün şah obrazının rəqib-əşiqlərindən biri müqayisəsi də bu fikri təsdiqləyir. Ədəbiyyat tariximizdə geniş yayılan “Leyli və Məcnun”lardakı İbn Səlam surəti (Nizaminin, Füzulinin əsərləri – M. V.) Möhsün şah obrazı səviyyəsinə yüksələ bilmir. İbn Səlam qarşısına çıxan problemi həll etmək qabiliyyətinə malik olmur, düşüdüğü durumla razılaşıb, Leylini kənardan seyr etməklə, uzaqdan sevməklə kifayətlənir. H.Təbrizinin eyniadlı əsərində isə İbn Səlamın oğlu Leylini boşamaqla məsələni çözüür. Təbii ki, Y.Məddahın yaratdığı Möhsün obrazı əsl insan - həyatı dərk edən, ədalətli, səmimi bir insan statusu qazanır. Gülşaha oxucunun təsəvvür belə etmədiyi cavabı verir, onu ölümdən xilas etməklə bərabər amalını yüksək qiymətləndirir:

*Şah aydıdı: Ya nigarin ,tantıçun,
Kəndözini uruban tökməgil xun,
Vərqa çün sevər səni, sən Vərqayi,
Sana ruzi qilsun ol ayi.
Sən məni qızqardaşım ol, ya nigar,
Qəsd qılma kəndöziinə sən, zinhar* (4, s. 153).

Möhsün şah Vərqanın hərəmilərlə döyüşünü yüksək qiymətləndirir, onun yaralı olduğunu bildikdə cərrahlar çağırır, Vərqanı saraya gətirib müalicə etdirir. Bu situasiyada ədalətli hökmdar öz davranışları ilə oxucuda sevgi hissləri qazanır. Lakin təcrübəli, həyatı anlayan bir insan kimi Vərqanın tacir olmasına inanmır, baş vermiş hadisəni Gülşaha danışdıqdan sonar o igidin Vərqa olduğunu öyrənir. Möhsün şah hər iki əşiqlin vüsala çatması uğrunda çalışır, onların sevgisi naminə hər cür addım atmağa ürəkdən razı olur. Hətta taxt-tacını onlara verməyi, əşiqlərin qarşısında qul olmağı özünə şərəf bilir:

*Şah ayıtdı: Şad oldum, ey nigar,
Canım iki nəsnədən qıldı qərar...
Şükür tanrıya kim, ol iki gözi,
Vərqa ilə görmüşəm vəslünizi...
Malü mülk əsbab cümlə rəx tii təxt,
Padişahlıq sizin olsun tacü təxt* (4, s. 166).

Bu sözləri söyləyən Möhsün şah heç də sadələvh adam, bəsit düşüncə sahibi təsiri bağışlamır, onun qayəsi hər iki əşiqlin eşqində paklığı, saflığı müəyyənləşdirməkdir. Səbirli və təmkinli olan şah əşiqləri imtahana çəkir, qırx gecə onların hərəkətlərinə nəzarət edir, onların bir-birlərini ilahi eşqlə necə sevməsinin şahidi olur. Vərqanın Gülşahı tərki etməsinə razılıq verməyən hökmdar Gülşahın valideynlərindən fərqli olaraq, iki sevən insanın vüsala çatmasını istəyir. Y.Məddah Möhsün şah obrazı təmsalında hökmdar və hakimlərin mənəvi dünyalarının zəngin olmasını, Möhsün şah kimi kamil insan səviyyəsinə yüksəlməsini istəmişdir. Oxucunun heyrətlənməsinə səbəb olan addımlar atan Möhsün şah böyük eşqin mahiyyətini anlayan bir təsəvvüf əhlidir. Bu düşüncə tərzinə sahiblik müəllifin zəngin dünyagörüşünün bariz nümunəsidir:

*Kim, Məlik Möhsün sana qurban canı,
San oğul Gülşah qızqardaş bana,
Boşayuban kəbin edəyim sana,
Mustafamun şərillə qılın murad* (4, s. 171).

Möhsün şahın və Gülşahın təkidlərinə baxmayaraq, Vərqa onları tərki edir və dünyasını dəyişir. Bu xəbəri eşidən Gülşahın özünü öldürməsi və iki gəncin nakam məhəbbəti Möhsün şahın əhvalına güclü təsir edir. Doğmalarını itirmiş şah ah-nalə çəkir, göz yaşları axıdır, fəryad edir. Maddi dünyada vüsala qovuşmayan bu iki əşiqlin bir qəbirdə dəfn edilməsi üçün qərar verir. Bununla rahatlıq tapmadığını görəndə hökmdar onların dəfn olunduğu yeri müqəddəs bir məkan

bilib, orada saray tikdirir və bura iki il müddətində şəhərə çevrilir. Ancaq Möhsün şahın missiyası bununla bitmir, aşiqlərin faciəsi daima onu düşündürür. Y.Məddah problemin həllini onların: Vərqa və Gülşahın yenidən həyata qaytarılmasında görür. Möhsün şah əsərin sonlarında möcüzat şəklində ora səfər edən Məhəmməd peyğəmbərin hüzuruna gedir, baş vermiş əhvalatı ona danışdıqdan sonar peyğəmbərdən qəhrəmanların həyata qaytarılmasını xahiş edir. Peyğəmbər iki sevən aşiqi həyata qaytarır, onların kəbinini kəsir və qəhrəmanlara qırx il ömür (Əli, Ömər, Osman və Möhsün şah hərəsi həyatlarından on il) verir. Möhsün şah bu hadisəyə çox sevinir və bu məqamda ilahi eşqin anlamı açılır:

*Eşq insanı görürsən neylədir,
Bir qiyaş et bunların eşqi nədir* (4, s. 181)

Qeyd etmək lazımdır ki, poemanın süjet xəttinin inkişafında Möhsün şah obrazının xüsusi yeri vardır. O, hökmdar olmasına baxmayaraq, nəfsindən arınan, mənəvi təkamül yolu tutan bir mürşiddir. Göründüyü kimi, bu obrazda Y.Məddahın sufi dünyagörüşü öz ifadəsini tapmışdır.

Beləliklə, Y.Məddahın “Vərqa və Gülşah” poeması müasir ədəbiyyatşünaslıqda tədqiqata ehtiyac duyan əsərlərdən biridir.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi: 6 cildə, III cild. Bakı, 2009
2. Hikmət İ. Türk Edebiyatı Ömekleri. Varka və Gülşah. İstanbul, 1945
3. İskender P. Ansiklopedik Divan Şiri Sözlüğü. İstanbul, 2004
4. Qəhrəmanov C., Hacıyeva Z. Yusif Məddah. Vərqa və Gülşah. Bakı, 1988
5. Mirzəyev A. Azərbaycan epik şeirinin təşəkkül dövrü. Bakı, 2016
6. Səfərlı Ə. Məsihi. Bakı, 1992
7. Səfərlı Ə., Yusifli X. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi (Qədim və orta əsrlər tarixi). Ali məktəblər üçün dərslik. Bakı, 2008
8. Şeyhoğlu M. Kenzü-l-Kübera ve Mehekkül-Ulema. Hazırlayan: Kemal Yavuz. Ankara, 1991

Açar sözlər: *Y.Məddah, təsəvvüf, əxilik, surətlər, bədii status.*

Key words: *Y.Məddah, sufism, virtue, images, artistic status.*

Ключевые слова: *Ю.Мадда, суфизм, добродетель, образы, художественный статус.*

Yusif Məddahın “Vərqa və Gülşah” poemasında Möhsün şah obrazı haqqında XÜLASƏ

Məqalədə XIII-XIV əsrlər Azərbaycan epik şeirinin mühüm maraq doğuran, müasir oxucunu düşündürən əsərlərindən biri - Yusif Məddahın “Vərqa və Gülşah” poemasında Möhsün şah obrazının xarakterik xüsusiyyətlərindən bəhs olunur. Tədqiqatçı araşdırmada mövzunun mahiyyətinə keçməzdən əvvəl, intibah ədəbiyyatı anlayışına aydınlıq gətirmiş, bu məsələdə görkəmli ədəbiyyatşünasların fikirlərinə münasibət bildirmişdir. Araşdırmada Y.Məddahın həyatı və yaradıcılığı, habelə onun “Vərqa və Gülşah” əsəri ilə bağlı ədəbiyyatşünaslıqda yer almış mühüm fikirlər haqqında məlumat verilmiş, şairin həyatı və fəaliyyəti ilə bağlı bəzi mübahisəli məsələlərə toxunulmuşdur. Müəllif məqalədə “Vərqa və Gülşah” poemasının aparıcı surətlərindən olan Möhsün şah obrazının elmi-müqayisəli təhlilini vermiş, obrazın Azərbaycan ədəbiyyatındakı mövqeyindən geniş söz açmışdır. Araşdırmada mövzu üzrə müvafiq elmi ədəbiyyatlara və şairin poemasına istinad olunmuşdur.

In the poem “Varga and Gulshah” by Y. Maddah about the image of mohsun Shah Summary

The article talks about the characteristic features of the image of Mohsun Shah in the poem “Varga and Gulshah” by Yusif Maddah, one of the works of Azerbaijan epic poem of XIII-XIV centuries, which arouses great interest and makes modern readers think. The researcher clarified the concept of Renaissance literature before moving to the essence of the topic in the study, expressed his attitude to the views of prominent literary critics on this issue. In the study, information was given about the life and work of Maddah, as well as important ideas in literature about his work “Varga and Gulshah”, some controversial issues related to the life and activity of the poet were touched upon. The author gave a scientific-comparative analysis of the image of Mohsun Shah, one of the leading copies of the poem “Varga and Gulshah”, and spoke about the position of the image in Azerbaijani literature. The study referred to the relevant scientific literature on the subject and poet's poem.

В стихотворении Юсифа Мадды “Варга и Гульшах” об образе Мохсун-Шаха Резюме

В статье рассказывается о характерных чертах образа Мохсун-Шаха в поэме Юсифа Мадды "Варга и Гульшах", одном из произведений Азербайджанской эпической поэмы XIII-XIV веков, которое вызывает большой интерес и заставляет задуматься современных читателей. Исследователь уточнил понятие ренессансной литературы, прежде чем перейти к сути рассматриваемой темы в исследовании, выразил свое отношение к взглядам видных литературоведов по этому вопросу. В исследовании были даны сведения о жизни и творчестве Мадды, а также важные представления в литературе о его творчестве “Варга и Гульшах”, затронуты некоторые спорные вопросы, связанные с жизнью и деятельностью поэта. Автор дал научно-сравнительный анализ образа Мохсун Шаха, одного из ведущих экземпляров поэмы “Варга и Гульшах”, и

DİL VƏ ƏDƏBİYYAT.

рассказал о положении этого образа в азербайджанской литературе. В исследовании упоминается соответствующая научная литература по данной тематике и стихотворение поэта.

RƏYÇİ: dos.S.Abbasova